
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Павлишина Н. Б.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-42>

ВСТУП

Сучасна освітня політика України, орієнтована на інтеграцію осіб з порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітній простір, передбачає зміну концептуальних підходів до проблеми підготовки сучасних корекційних педагогів у закладах вищої освіти. Процес переходу від абсолютної сегрегації до активної адаптації осіб з особливими освітніми потребами, власне актуальні зміни у змісті самої освіти, форми її організації та технологій навчання осіб з порушеннями психофізичного розвитку потребують підготовки відповідних фахівців з корекційної педагогіки, здатних здійснювати інтеграцію та адаптацію означених осіб у загальноосвітній простір. Формування відповідних професійних компетенцій має спрямовуватися не лише на оволодіння відповідними фаховими знаннями, уміннями та навичками, а й набуття відповідних особистісних та професійних якостей, зміну світогляду, підходів щодо навчання таких здобувачів освіти. У зв'язку з цим питання професійної компетентності сучасних корекційних педагогів набувають особливої актуальності.

Пошук нових підходів до підготовки майбутніх корекційних педагогів перебувають у центрі уваги багатьох сучасних дослідників. Фундаментальною основою підготовки майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти стали дослідження В. Бондар, І. Демченко, Н. Засенко, І. Кузави, О. Мартинчук, С. Миронової, Н. Савінової, В. Синьова, А. Шевцова, В. Шеремет та ін.

Проблему формування професійних компетентностей фахівців з корекційної педагогіки схарактеризували у своїх наукових працях В. Гладуш, М. Дехтяренко, О. Лутаєнко, О. Потапова, О. Проскурняк, В. Сергєєва, О. Шевченко та ін.

Не зважаючи на розробки сучасних науковців в досліджуваному напрямі, низка питань щодо особливостей теоретико-методологічних

засад підготовки майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти на основі компетентнісного підходу залишається недостатньо вивченою.

1. Професійна компетентність майбутніх корекційних педагогів як предмет наукового дослідження

Професійна компетентність корекційного педагога є важливою характеристикою його готовності здійснювати педагогічну діяльність з особами з особливими освітніми потребами. Ефективне виконання професійних функцій таким фахівцем напряму залежить від рівня його мотиваційної сфери, сформованої системи теоретико-методологічних знань, вміння та навичок застосовувати відповідні педагогічні технології, здатності до саморозвитку та рефлексій, сформованих моральних якостей та переконань. Власне професійна компетентність виступає важливим компонентом підготовки майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти.

Аналіз теоретичних напрацювань щодо окресленої проблеми дав підстави стверджувати, що у науковій (педагогічній та психологічній), спеціальній літературі існує розмаїття суджень сучасних науковців щодо визначення понять «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність педагога», «професійна компетентність корекційного педагога» (рис. 1).

Рис. 1. Системоутворюючі поняття дослідження

У Законі України «Про освіту» (2017) компетентність трактується як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність

особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність»¹.

Міжнародна комісія Ради Європи під компетентністю характеризує систему опорних знань, загальні та ключові вміння та навички, відповідні кваліфікації фахівця, що дозволяють сприймати, аналізувати актуальні індивідуальні та суспільні запити і потреби, формувати відповідний комплекс моральних цінностей, професійних якостей та можливостей².

Поняття «професійна компетентність» характеризується практичним аспектом діяльності фахівця та передбачає здатність та готовність виконувати професійні обов'язки.

Серед когорти сучасних науковців найбільш поширеними є наступні трактування професійної компетентності:

- властивість особистості, що характеризується наявністю системи фахових знань, умінь та навичок та здатності до педагогічної діяльності;
- готовність фахівця (теоретична та практична) здійснювати відповідну педагогічну діяльність;
- здатність особистості ефективно здійснювати професійну діяльність та розв'язувати практичні завдання.

Поняття «професійна компетентність педагога» неоднозначно трактується у сучасній науковій літературі.

Так, О. Савченко зауважує, що професійна компетентність педагога виступає певним інтегрованим результатом набутих професійних знань, умінь та навичок, професійного досвіду, тощо. Важливими його елементами є ціннісно-мотиваційні орієнтири, які відображені у здатності фахівця до саморозвитку, рефлексії, самоаналізу. Це важлива характеристика сформованості готовності педагога до виконання відповідних професійних обов'язків та завдань³.

О. Кисла професійну компетентність педагога розглядає як сукупність теоретичних знань з педагогіки, психології та методики педагогічної роботи та практичної діяльності впроваджувати їх у навчальний процес закладів освіти⁴.

¹ Закон України №2145-VIII від 05 вересня 2017 року «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

² Кайдалова Л.Г. Теоретичні засади компетентнісного підходу у професійному навчанні. Проблеми інженернопедагогічної освіти. Харків : УІПА. 2006. № 12. С. 21-25.

³ Савченко О.П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. Випуск №3 (2010). URL: http://www.intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16.

⁴ Кисла О.Ф. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів засобами інтерактивних технологій. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 39, 2011. С. 44-52.

На думку О. Раковець та С. Раковець професійна компетентність – це своєрідне комплексне поняття, яке характеризується наявністю фахових знань, умінь та навичок здійснення педагогічної діяльності, а також включає сформовані особистісні якості (толерантність, чуйність, комунікабельність, емпатію, креативність, рефлексію, вираженість, уважність, терпимість, саморозвиток, адекватна самооцінка, тощо), що є важливими для професії педагога⁵.

В. Черноус під професійною компетентністю педагога розуміє складний, багатогранний комплекс, що включає в себе систему професійних знань, вмінь та навичок, а також відповідні особистісні якості та моральні переконання. Важливим для формування професійної компетентності є одночасне набуття педагогом необхідних теоретико-методологічних, методичних та технологічних знань, що передбачає відповідне професійне мислення, здатність до аналізу та синтезу інформації, вміння застосовувати педагогічні технології в окремих ситуаціях⁶.

В цілому, професійну компетентність педагога трактують з точки зору двох позицій, як:

- інтегроване професійно-особистісне утворення, що характеризується рівнем внутрішніх ресурсів людини та її потенціалом, особистісними якостями та здібностями. Це критерій та джерело ефективності сучасної системи освіти;

- інтегративна властивість особистості, що характеризується наявністю комплексу професійних якостей педагога, необхідного для здійснення роботи у закладах освіти. Важливе значення має високий рівень теоретико-методологічної та практичної підготовки до креативної педагогічної діяльності, ефективної взаємодії та налагодження взаємовідносин зі здобувачами освіти на основі впровадження сучасних педагогічних технологій⁷.

І. Драч виділяє наступні сутнісні характеристики професійної компетентності педагога:

- здатність педагога здійснювати педагогічну діяльність в різноманітних життєвих ситуаціях;

- оволодіння системою професійних компетенцій, що закріплені вимогами освітньо-професійної програми підготовки фахівців;

⁵ Раковець О.Ю., Раковець С.В. Компетентність педагога як основа його професійної майстерності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021, № 1 (105). С. 50-60.

⁶ Черноус В.П. Сутність поняття «професійно-педагогічна компетентність» майбутнього вчителя початкової школи. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 33. С. 179-182

⁷ Сергієнко Н.Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf>.

- наявність широти форматів контекстів, у яких він може вирішувати професійні завдання;
- наявність можливостей реалізації особистісних поглядів педагога;
- здатність до рефлексії та саморозвитку в умовах постійних змін, зокрема воєнного часу;
- готовність здійснювати професійну діяльність в умовах інклюзивного освітнього середовища⁸.

Аналіз різних підходів до досліджуваного поняття «професійна компетентність корекційного педагога» дає можливість стверджувати, що у сучасній науковій літературі немає єдиної його дефініції.

Так, О. Мартинчук трактує професійну компетентність корекційного педагога як своєрідну оцінювальну категорію, яка визначає фахівця як суб'єкта відповідної діяльності, що здатний орієнтуватися у різноманітних педагогічних ситуаціях, вміти планувати, виконувати та прогнозувати професійну діяльність відповідно до поставленої мети та завдань, адаптовувати набуті компетенції до змінних умов освітнього середовища⁹.

На думку І. Кузави, професійна компетентність корекційного педагога – це готовність та здатність особистості здійснювати педагогічну діяльність в умовах інклюзивного середовища закладу освіти. Успіх у соціальному та професійному житті на основі поєднання фахових знань, умінь, навичок, ідей, поглядів, цінностей та інших якостей особистості є її важливою характеристикою¹⁰.

Ми погоджуємося із В. Сергеевою, яка професійну компетентність корекційного педагога трактує як «особливу синтетичну особистісну якість та власний досвід, що здобувається в першу чергу у процесі освіти, а також самоосвіти й саморозвитку, взявши до уваги поліфункціональність надання освітніх послуг особам з ООП». Авторка, зазначає, що підготовка майбутніх фахівців корекційної педагогіки передбачає формування загальних та спеціальних компетентностей, які свідчать про готовність особистості здійснювати

⁸ Драч І.І. Основні підходи до визначення професійної компетентності педагога. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2012. Вип. 32. С. 9-14.

⁹Мартинчук О.В. Компетентнісний підхід до фахової підготовки вчителів-дефектологів для забезпечення освітньої інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 24. С 153-158.

¹⁰ Кузава І.Б. Формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Філософія. Педагогіка». № 1 (6) 2024. С. 160-166.

діяльність у галузі освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку, а також у загальній суспільній практиці¹¹.

Результати аналізу теоретичних напрацювань щодо окресленої проблеми дав підстави уточнити поняття «професійна компетентність майбутнього корекційного педагога», під яким ми розглядаємо інтегративну характеристику професійних та особистісних якостей корекційного педагога, необхідних для формування готовності до професійної діяльності у галузі освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку, що передбачає здобуття відповідних професійно-орієнтованих знань, умінь, навичок та мотиваційно-ціннісну орієнтацію щодо підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Таким чином, сучасний досвід розвитку вітчизняної педагогічної думки свідчить про актуальність дослідження теоретичних засад формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти. Ефективність процесу його формування залежить від повноти реалізації його структурних компонентів, що лежать в основі процесу підготовки фахівців з корекційної педагогіки.

Особливе значення для дослідження особливостей формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів є визначення її структурних компонентів, які відображають зміст підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних розвідок із проблематики професійної підготовки педагогів у закладах вищої освіти дозволив виявити певні закономірності виокремлення структурних компонентів їх професійної компетентності.

Так, найбільш поширеною є практика виокремлення таких взаємопов'язаних структурних компонентів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, комунікативний та соціальний¹².

Мотиваційно-ціннісний компонент найчастіше характеризується формуванням у майбутніх фахівців відповідної мотивації (зовнішньої та внутрішньої) щодо здійснення навчальної та професійної діяльності. Він відображає вміння здобувачів освіти зацікавити учнів своїм предметом, адаптовувати навчальні програми відповідно освітнім

¹¹ Сергеев В.Ф. Вектори компетентісно орієнтованої фахової підготовки майбутніх учителів-дефектологів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 44: Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2023. С. 82-90.

¹² Черноус В.П. Сутність поняття «професійно-педагогічна компетентність» майбутнього вчителя початкової школи. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 33. С. 179-182.

потребам дітей, усвідомлення та самооцінка власного професійного саморозвитку, вміння мотивувати учнів до активізації пізнавальної діяльності.

Когнітивний компонент характеризується сформованою системою теоретичних знань, та практичних умінь і навичок, наявністю професійного досвіду, вмінням креативно розв'язувати педагогічні завдання, врахуванням особливостей потреб та можливостей учня, використанням сучасних технологій педагогічного впливу, уміння організовувати навчальний процес в умовах інклюзивного освітнього простору, тощо.

Операційно-діяльнісний компонент характеризується умінням реалізовувати теоретичні знання та практичні вміння і навички в процесі професійно-педагогічної діяльності. Важливими умовами його реалізації є наявність у майбутніх педагогів здатності до самооцінки та самоаналізу, критичного мислення та прогнозування, здатності до імпровізації у критичних ситуаціях, активна співпраця з усіма учасниками освітнього процесу.

Комунікативний компонент характеризується наявністю знань, умінь та навичок безконфліктного спілкування, налагодження взаємозв'язків, враховуючі вікові, психологічні та індивідуальні особливості учнів; вмінням створювати атмосферу спілкування, повагою до особистості кожного учасника освітнього процесу незалежно від віросповідання, етнічної приналежності, стану здоров'я, матеріального забезпечення та соціального статусу.

Соціальний компонент характеризується здатністю усвідомлювати особливостей навчальних потреб та можливостей кожного учня, готовністю примати рішення та брати на себе відповідальність, вмінням адекватно реагувати на прояви деліквентної поведінки учнів, що обумовлена особливостями стану здоров'я, тощо.

Н. Сергієнко на основі аналізу праць й дослідження вчених, ми виокремили наступні структурні компоненти професійної компетентності педагога:

- продуктивна компетентність (М. Коломієць, В. Пилипівський, В. Синенко, А. Хуторський, В. Цапок), що характеризується вмінням здійснювати педагогічну діяльність відповідно до професійних обов'язків;

- автономізаційна компетентність (С. Висоцька, Н. Кузьміна, В. Пилипівський, А. Хуторський), що характеризується рівнем саморозвитку, самоосвіти та самовизначення майбутнього педагога;

- інформаційна компетентність (М. Коломієць, А. Орлов, В. Синенко), що характеризується рівнем володіння відповідними інформаційними технологіями в освіті;

– предметна компетентність (С. Висоцька, Т. Добудько, А. Орлов, В. Пилипівський), що характеризується відповідними фаховими знаннями з галузі педагогічних технологій та сфери їх застосування;

– особистісна компетентність (М. Коломієць, Н. Кузьміна, А. Орлов, В. Пилипівський, В. Синенко), що характеризується наявністю таких моральних якостей як толерантність, рефлексія, уважність, доброзичливість;

– комунікативна компетентність (М. Коломієць, Н. Кузьміна, М. Мітіна, В. Пилипівський, А. Хуторський), що характеризується високим рівнем комунікативної культури та спілкування;

– моральна компетентність (С. Висоцька, М. Коломієць, А. Орлов, В. Пилипівський, В. Синенко), що характеризується наявністю відповідних традиційних моральних норм та особистісних переконань;

– психологічна компетентність (Т. Добудько, М. Коломієць, А. Орлов, В. Пилипівський, В. Синенко), що характеризується здатністю використовувати психологічні знання, уміння та навички в процесі педагогічної діяльності;

– соціальна компетентність (С. Висоцька, Н. Кузьміна, М. Мітіна, В. Синенко, А. Хуторський), що характеризується вмінням налагоджувати соціальні взаємозв'язки та взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу;

– полікультурна компетентність (А. Хуторський), що характеризується рівнем оволодіння досягненнями культури; врахуванням індивідуальних, культурних, етнічних, національних, релігійних відмінностей усіх учасників освітнього процесу¹³.

О. Раковець та С. Раковець у професійній компетентності педагога виокремлюють чотири основні структурні компоненти:

– комунікативний (обмін професійною інформацією, контроль власного емоційного стану, усвідомлення потреб співрозмовника, розуміння психологічного стану учня, психологічна рівновага, взаєморозуміння усіх учасників освітнього процесу);

– соціальний (орієнтування у життєвих ситуаціях, розуміння власних почуттів та можливостей, врахування інтересів інших людей, повага до прав та свобод усіх учасників освітнього процесу, наявність світоглядної, моральної та духовної культури особистості);

– цифровий (оволодіння сучасними інформаційними технологіями, впровадженню їх у навчальний процес, диджиталізація освітнього простору, використання дистанційних технологій навчання, проходження підвищення кваліфікації у сфері інформатизації освіти);

¹³ Сергієнко Н.Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf>.

– здоров'язбережувальний (збереження та зміцнення фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я усіх учасників освітнього процесу, пропагування здорового способу життя)¹⁴.

А. Линенко виокремила три структурні компоненти професійної компетентності педагога: мотиваційний, змістовий і операційний, кожен з яких можна охарактеризувати за такими ознаками:

– теоретико-методологічні знання про структуру особистості, її вікові зміни, цілі та способи педагогічного впливу на учнів в процесі здійснення професійної діяльності;

– практичні вміння та навички щодо організації та здійснення навчального і виховного впливу на учнів у закладі освіти;

– позитивне ставлення до учнів, педагогічної діяльності, колективу, тощо;

– прагнення комунікації з учнями, набуття передового педагогічного досвіду, досягнення соціально значущих цілей¹⁵.

Авторка наголошує на важливості рівня сформованості мотивації педагогів, наявності відповідної системи теоретичних знань та досвіду здійснення практичної діяльності, необхідних для ефективної роботи у закладах освіти.

О. Лутаєнко зазначає, що для здійснення ефективної педагогічної діяльності у майбутнього педагога мають бути сформовані усі структурні компоненти його професійної компетентності, до яких відносить:

– мотиваційно-ціннісний (моральні цінності, особистісні уявлення, мотиви, переконання, сформований світогляд);

– когнітивно-технологічний (фахові знання та практичні вміння з особливостей педагогічної діяльності у закладах освіти);

– комунікативний (культура спілкування, інтерактивна взаємодія, комунікативні навички);

– рефлексивно-діяльнісний (критичний самоаналіз, саморозвиток, адекватна самооцінка, здатність до рефлексії, готовність до змін тощо);

– морально-етичний (повага до гідності дитини як особистості, тактовність, толерантність, емпатія тощо)¹⁶.

¹⁴ Раковець О.Ю., Раковець С.В. Компетентність педагога як основа його професійної майстерності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021, № 1 (105). С. 50-60.

¹⁵ Полетай О.М. Критерії готовності майбутніх учителів трудового навчання до роботи з технічно обдарованими учнями. Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems. 25. pp. 468-472.

¹⁶ Лутаєнко О.М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів в умовах сучасної освіти: теоретичні аспекти. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2304/1/O_Lutayenko_GL.pdf.

О. Проскурняк наголошує, що в структурі професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів важливими є наступні компоненти:

- мотиваційний (бажання отримати фахові знання, прагнення здійснювати педагогічну діяльність, мотивація працювати з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку);
- когнітивний (наявність професійного досвіду, орієнтація на практичну діяльність, високий рівень пізнавального потенціалу, розвинуті комунікативні навички та вміння);
- поведінковий (співпраця з мультидисциплінарною командою, налагоджена комунікація з дітьми, які мають особливі потреби, активізація залучення батьків, налагодження взаємодії з відповідними соціальними структурами)¹⁷.

І. Кузава наголошує на важливості у структурі професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів власне інклюзивної компетентності, яка має за мету забезпечити їхню готовність до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Авторка виокремила основні завдання, що відображають інклюзивну компетентність як важливий компонент професійної компетентності майбутніх фахівців з корекційної педагогіки:

- розуміння трактування інклюзивної освіти та особливостей її організації;
- знання індивідуально-психологічних особливостей розвитку учнів з особливими освітніми потребами;
- знання специфіки та особливостей здійснення корекційно-розвиткової роботи з учнями в умовах інклюзивного освітнього простору;
- вміння проектувати та обирати оптимальний спосіб організації інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами;
- психолого-педагогічний супровід осіб із особливими освітніми потребами та реалізація різноманітних методів взаємодії;
- використання ресурсів та можливостей закладів освіти для створення умов щодо забезпечення функціонування корекційно-розвивального середовища;
- реалізація професійної самоосвіти учнів з особливими освітніми потребами в різноманітних освітніх закладах¹⁸.

¹⁷ Проскурняк О.І. До проблеми підготовки корекційних педагогів до професійної діяльності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 4 (58). С. 408-415.

¹⁸ Кузава І.Б. Формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Філософія. Педагогіка». № 1 (6) 2024. С. 160-166.

В. Сергеева наголошує, що формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів здійснюється через «змістове опанування здобувачами освіти знань наукових теорій і концепцій щодо спеціальної та інклюзивної освіти, які передбачено освітніми компонентами циклів загальної та професійної підготовки освітньо-професійної програми; набуття прикладних умінь та навичок організації корекційно-розвивальної роботи з особами (дітьми) із ООП під час навчальної та педагогічної практики; опанування навчального матеріалу вибіркового освітніх компонентів, що допоможуть поглибити професійну підготовку в межах обраної спеціальності й освітньо-професійної програми; розвиток «м'яких навичок» (soft skills), які спроможні посилити професійні навички; залучення до дистанційного і змішаного навчання, що забезпечить можливість повноцінного опанування навчального матеріалу»¹⁹.

Аналіз сучасних підходів у науковій (педагогічній та психологічній) літературі дозволив визначити структуру професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів, зокрема визначено такі її структурні компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, соціальний (рис. 2).

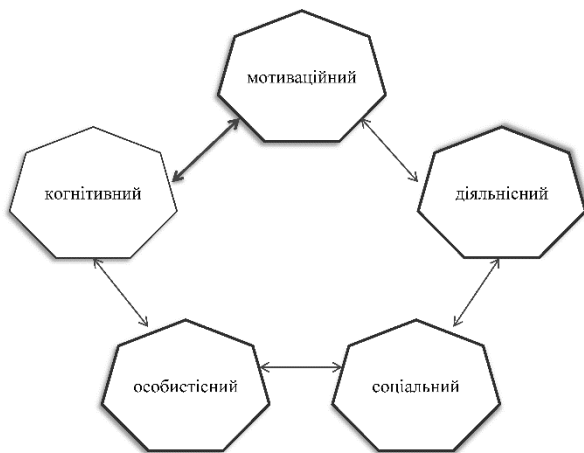

Рис. 2. Структурні компоненти професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів

¹⁹Сергеева В.Ф. Вектори компетентісно орієнтованої фахової підготовки майбутніх учителів-дефектологів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 44: Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2023. С. 82-90.

Схарактеризуємо більш детально кожен структурний компонент професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів.

1. Мотиваційний компонент відображає наявність у здобувачів освіти мотивації до професійного навчання у закладах вищої освіти, орієнтацію на професійну успішність, професійні якості, необхідні для здійснення корекційної-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Зацікавленість виявляти власну компетентність в процесі здійснення педагогічної діяльності свідчить про готовність майбутніх корекційних педагогів здійснювати корекційної-розвиткову роботу з учнями з ООП у відповідних освітніх закладах. Однаково важливими для ефективної педагогічної діяльності є зовнішня (професійний імідж, педагогічний авторитет, професійне самоствердження, кар'єрне зростання) та внутрішня (бажання працювати з учнями з ООП, прагнення допомогти, професійний інтерес) мотивація.

Прагнення опанувати сучасними знаннями з методів, методик та технологій корекційної-розвиткової роботи з дітьми з ООП, уміннями та навичками здійснення педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища, робота над особистісним та професійним розвитком, бажання професійно самовдосконалюватися, формування власного педагогічного іміджу забезпечить подальшу успішну професійну діяльність майбутнього корекційного педагога.

Спрямованість на досягнення високого рівня педагогічної майстерності, ціннісне ставлення до майбутньої професії корекційного педагога, високий професійний інтерес, стійка мотивація до навчання, прагнення до саморозвитку та самоосвіти є важливими характеристиками мотиваційного компоненту професійної компетентності здобувача освіти.

Пропагування здобувачам освіти цінностей інклюзивного освітнього простору, орієнтація на створення безпечного середовища під час корекційної-освітнього процесу, застосування здоров'язбережувальних технологій та запобігання булінгу стосовно дитини з ООП свідчать про сформованість мотиваційного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти.

2. Когнітивний компонент характеризує наявність у здобувачів освіти системи професійно-орієнтованих знань щодо особливостей здійснення корекційної-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями.

Важливими є професійно-орієнтовані знання щодо:

– індивідуальних та вікових особливостей учнів з ООП;

- сучасних програм корекційної-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами,
- методів, методик та технологій корекційної-розвиткової роботи щодо навчання, виховання й розвитку дітей з ООП;
- специфіки нозології дітей з особливими освітніми потребами, що обумовлює їх поведінку та можливості навчання;
- ефективних стратегій індивідуального підходу до роботи з дитиною з ООП під час проведення корекційно-розвиткових занять;
- сучасних та новітніх методів роботи з особами з психофізичними порушеннями;
- дидактики спеціальної та інклюзивної освіти;
- нормативно-правових документів з питань освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Наявність у здобувачів освіти відповідної системи схарактеризованих професійно-орієнтованих знань свідчить про сформованість когнітивного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти.

3. Діяльнісний компонент характеризує наявність у здобувачів освіти умінь та навичок здійснення корекційної-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями.

Важливими є такі проектувально-конструктивні та аналітико-виконавські уміння та навички:

- проектування психолого-педагогічної та корекційно-розвиткової роботи у закладах освіти;
- надання різних видів реабілітаційних послуг учням з ООП та їхнім родинам;
- конструювання педагогічного процесу із погляду найбільшої оптимальності;
- виявлення причин деліквентної поведінки учнів з ООП;
- впровадження інформаційно-комунікативних технологій у навчальний процес;
- проектування та конструювання педагогічних технології в умовах інклюзивного освітнього середовища;
- планування педагогічної діяльності;
- проведення корекційно-розвиткових занять з дітьми, враховуючи види порушень психофізичного розвитку та вікові особливості;
- проведення дидактичних, корекційних, рухових, пальчикових та інших ігор;
- застосування сучасних методичних знань у нових педагогічних ситуаціях;

- здійснення інформаційно-просвітницької діяльності з питань надання учням з особливими освітніми потребами відповідних корекційно-розвиткових і психолого-педагогічних послуг;
- упровадження інновацій у власну педагогічну практику;
- сприймання та відтворення нової інформації, важливої для здійснення педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища;
- удосконалення навичок саморозвитку та самоосвіти;
- налагодження взаємодії та комунікації з батьками учнів з ООП;
- розвивати позитивну мотивацію до навчання учнів з ООП.

Наявність у здобувачів освіти відповідних проєктувально-конструктивних та аналітико-виконавських умінь та навичок свідчить про сформованість діяльнісного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти.

4. Особистісний компонент відображає наявність у здобувачів освіти здатності до саморозвитку, саморегуляції, рефлексії, стресостійкості, емпатії та психічної активності.

Важливим є наявність у здобувачів освіти глобального, системного мислення, що дозволяє спрогнозувати подальший розвиток дитини з особливими освітніми потребами та ефективність обраної стратегії корекційної-розвиткової роботи.

Визначальними характеристиками особистого компоненту є прагнення до авторитетності, відповідальності, наявність організаторських та ораторських здібностей, уміння налагоджувати контакт з учнями, стресостійкість, що особливо актуально в умовах воєнного стану, толерантність, тощо.

Провідними складовими професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів є сформованість таких особистих якостей:

- пропагування цінностей інклюзивної освіти;
- толерантне ставлення до дітей з ООП;
- запобігання булінгу в учнівському колективі;
- педагогічний оптимізм;
- стресостійкість;
- безконфліктність;
- повага до особистості;
- дотримання принципів педагогічної етики;
- збереження конфіденційної інформації;
- здійснення корекційної-розвиткової роботи незалежно від статі, віку, національності, етнічної приналежності, віросповідання, матеріального забезпечення, соціального статусу сім'ї, особливостей фізичного та інтелектуального розвитку учнів.

В умовах російсько-української війни особливої актуальності набуває стресостійкість корекційних педагогів, що є важливою на сьогодні умовою ефективної професійної діяльності у закладах освіти. Професія корекційного педагога досить часто передбачає здійснення корекційно-розвиткової роботи з учнями, які мають важкі порушення фізичного та інтелектуального розвитку, що збільшує ризики морального виснаження та професійного вигорання. Корекційний педагог з високим рівнем стресостійкості має адаптивність до негативних наслідків роботи в умовах воєнного стану; здатний ефективно долати труднощі, пов'язані з організацією навчання учнів з ООП; вміє вирішувати стресові ситуації в процесі здійснення педагогічної діяльності²⁰.

Наявність у здобувачів освіти особистісних якостей, необхідних для здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП свідчить про сформованість особистісного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти.

5. Соціальний компонент характеризує наявність у здобувачів освіти здатності налагоджувати педагогічний контакт з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, батьками, спеціалістами мультидисциплінарної команди).

Бажання та здатність корекційного педагога працювати в команді психолого-педагогічного супроводу учня з ООП, вміння налагоджувати контакт з батьками, вживання інклюзивно-нейтральної мови, що робить комфортною комунікацію усіх учасників освітнього процесу, здатність до розв'язання конфліктів є важливими складовими професійної компетентності.

Група спеціалістів, які працюють в команді психолого-педагогічного супроводу учня з ООП становлять мультидисциплінарну команду, до складу якої входять власне корекційний педагог, логопед, вчителі та їх асистенти, лікарі, реабілітологи, фахівці ІРЦ, психолог, батьки, адміністрація освітнього закладу. Активна співпраця усіх учасників міждисциплінарної команди сприяє отриманню нових знань щодо здійснення корекційно-розвиткової роботи з учнями з ООП, сприяє обміну професійним досвідом, дозволяє підвищити професійну кваліфікацію, набути нових педагогічних умінь та навичок здійснення педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Важливою характеристикою сформованості професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів є готовність вживати

²⁰ Павлишина Н.Б., Кузава І.Б. Стресостійкість в умовах воєнного стану як компонент професійної компетентності майбутніх спеціальних педагогів. Інклюзія і суспільство. Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут». 2024. Вип. 2(7). С. 43-47.

в процесій здійснення комунікації інклюзивно-нейтральної мови, яка сприяє створенню комфортного та безпечного освітнього середовища. Уникання вживання термінів та усталених стереотипів, що можуть мати травматичний характер для учнів з ООП сприяє налагодженню більш тісного контакту та відкритому спілкуванню. Враховуючі сучасні тенденції у зміні підходів до організації освітнього середовища, варто відійти від використання застарілих термінів, що можуть бути образливими для осіб з інвалідністю. На сьогодні, вживання інклюзивно-нейтральної мови в процесій здійснення педагогічної діяльності свідчить про професіоналізм та високий рівень професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів.

Ще однією важливою складовою соціального компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів є готовність та відкритість до педагогічної супервізії.

Педагогічна супервізія – це певний інструмент професійної підтримки педагогів, що передбачає професійний саморозвиток за підтримки досвідчених педагогічних працівників закладів освіти²¹.

Проведення комплексу відповідних заходів із навчально-методичного супроводу корекційних педагогів запобігає їх професійному вигоранню, підвищує мотивацію здійснювати корекційно-розвиткову роботу з учнями з ООП відповідно до нових індивідуальних навчальних програм, спонукає до безперервної самоосвіти та саморозвитку.

Наявність у здобувачів освіти вміння налагоджувати комунікацію між усіма учасниками освітнього процесу, послугування інклюзивно-нейтральною мовою, готовність до педагогічної супервізії свідчить про сформованість соціального компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти.

Отже, за результатами аналізу наукових джерел можна підсумувати, що професійно компетентний корекційний педагог демонструє позитивне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, має мотивацію здійснювати педагогічну діяльність в умовах інклюзивного освітнього середовища, володіє відповідними професійно-орієнтованими знаннями щодо здійснення корекційно-розвиткової роботи з учнями з ООП, провадить пропагування цінностей інклюзивної освіти, володіє низкою проєктувально-конструктивних та аналітико-виконавських умінь та навичок, виявляє особистісні якості, необхідні для виконання професійних обов'язків, налагоджує професійну комунікацію з усіма учасниками освітнього процесу.

²¹ Типове положення про проведення супервізії впровадження Концепції «Нова українська школа» (2018). URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/SUPERVIZIYA-POLOZHENN-2.pdf>.

2. Сучасний стан формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти

Станом на 2024 рік підготовку фахівців у сфері спеціальної освіти здійснюють класичні та педагогічні заклади вищої освіти. Аналіз даних інформаційної системи ЄДЕБО дозволив з'ясувати, що підготовку фахівців за ОПП першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 016 Спеціальна освіта здійснює близько 40 закладів вищої освіти державної та недержавної форм власності.

Заклади вищої освіти України здійснюють підготовку фахівців у галузі спеціальної освіти переважно за такими освітньо-професійними програмами: Корекційна освіта, Корекційна психопедагогіка, Логопедія, Корекційна психопедагогіка та інклюзивне навчання, Корекційна психопедагогіка та логопедія, Корекційна психопедагогіка. Фізична реабілітація, Олігофренопедагогіка, Ортопедагогіка, Логопедія та психокорекційний супровід, Логопедія. Спеціальна психологія, Олігофренопедагогіка. Здоров'я людини, Спеціальна освіта, Спеціальна освіта (Логопедія. Спеціальна психологія), Спеціальна освіта (логопедія). Інклюзивна освіта, Сурдопедагогіка, Тифлопедагогіка.

Основним нормативним документом, який визначає організацію навчального процесу у закладах вищої освіти в рамках освітньо-професійної підготовки корекційних педагогів є освітньо-професійна програма.

Освітньо-професійна програма – це «єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою цілей та результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій)»²².

Огляд та аналіз освітньо-професійних програм закладів вищої освіти дозволив з'ясувати, що підготовка здобувачів освіти за ОПП Корекційна психопедагогіка та логопедія здійснюється у 5 закладах вищої освіти, зокрема у Волинському національному університеті імені Лесі Українки, Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка, Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, Державному вищому навчальному закладі «Донбаський державний педагогічний університет».

²² Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf>.

З метою оптимального охоплення усіх регіонів для здійснення ґрунтового аналізу на предмет формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів України були обрані ОПП Волинського національного університету імені Лесі Українки, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Освітньо-професійна програма Корекційна психопедагогіка та Логопедія Волинського національного університету імені Лесі Українки має на меті «формування у здобувачів вищої освіти програмних компетентностей, необхідних для організації діагностичного, корекційного, педагогічного, реабілітаційного, консультативно-просвітницького процесу (супроводу) з особами з інтелектуальними та мовленнєвими порушеннями різних вікових груп»²³.

Загальний обсяг ОПП становить 240 кредитів ECTS, з яких обсяг обов'язкових компонентів становить 180 кредитів ECTS, а вибірових компонентів 60 кредитів ECTS. На практичну підготовку відведено 24 кредитів ECTS, ще 3 кредити ECTS відведено на атестаційний іспит.

На формування мотиваційного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Вступ до корекційної психопедагогіки та логопедії, Педагогіка інклюзивної освіти, Основи педагогічної майстерності спеціального педагога, Психологія дітей з інтелектуальними порушеннями, Логопсихологія, Волонтерська практика, тощо.

На формування когнітивного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Неврологічні основи порушень інтелектуальної та мовленнєвої діяльності, Теорія та історія корекційної педагогіки, Педагогіка загальна з історією, Основи корекційної психопедагогіки, Теорія і спеціальна методика виховної роботи з дітьми із порушеннями інтелектуального розвитку, Навчальна логопедична практика у спеціальних закладах (групах) дошкільної освіти, Навчальна педагогічна практика у закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

На формування діяльнісного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК:

²³Освітньо-професійна програма Корекційна психопедагогіка та логопедія Волинського національного університету імені Лесі Українки. URL: <https://vnu-taskid841251.s3.eu-north-1.amazonaws.com/s3fs-public/Educational%20programs/Document%20programs/ОПП%20Бакалавр%202024р.%209сайт.pdf>.

Корекційна психопедагогіка з практикумом, Спеціальні методики навчання дітей з інтелектуальними порушеннями, Логопедія з практикумом, Методика корекційної роботи при порушеннях інтелектуальної та мовленнєвої діяльності, Виробнича корекційно-педагогічна практика у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням на посаді вчителя-дефектолога, Виробнича педагогічна практика у спеціальних закладах (групах) дошкільної освіти на посаді вчителя-логопеда.

На формування особистісного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Основи педагогічної майстерності спеціального педагога, Технології раннього втручання, Охорона життя і здоров'я учасників освітнього процесу, Теорія і спеціальна методика виховної роботи з дітьми із порушеннями інтелектуального розвитку, Волонтерська практика.

На формування соціального компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Робота асистента вчителя (вихователя) закладу освіти з інклюзивним навчанням, Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дітей з інтелектуальними та мовленнєвими порушеннями, Психологія дітей з інтелектуальними порушеннями, Теорія і спеціальна методика виховної роботи з дітьми із порушеннями інтелектуального розвитку, Методика корекційної роботи при порушеннях інтелектуальної та мовленнєвої діяльності.

Практична підготовка здобувачів освіти включає навчальні та педагогічні практики, спрямовані на набуття умінь та навичок здійснення різних видів корекційної-розвиткової роботи.

Важливим компонентом формування мотивації у здобувачів освіти до здійснення педагогічної діяльності з особами з ООП є волонтерська практика, яка передбачена на 1 курсі навчання без відриву від навчання та дозволяє ознайомити студентів зі специфікою роботи з дітьми з психофізичними порушеннями.

Вибіркові освітні компоненти запропоновані науково-педагогічними працівниками кафедри спеціальної освіти орієнтовані на підсилення структурних компонентів професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів.

Курсові роботи передбачені з тематики Корекційної психопедагогіки; Логопедії; Спеціальних методик навчання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Важливо зазначити, що ООП Корекційна психопедагогіка та логопедія має чітку та логічну структуру, обґрунтовані освітні компоненти та відповідає чинному законодавству щодо підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти.

Освітньо-професійна програма Корекційна психопедагогіка. Логопедія Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка має на меті «підготовку висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта (016.02 Корекційна психопедагогіка), здатних до розв'язання практично значущих завдань, вирішення проблем у сфері спеціальної та інклюзивної освіти, які пов'язані з навчанням, вихованням, розвитком, корекцією і компенсацією порушень розвитку осіб із інтелектуальними, мовленнєвими порушеннями різних вікових груп»²⁴.

Загальний обсяг ОПІ становить 240 кредитів ECTS, з яких обсяг обов'язкових компонентів становить 150 кредитів ECTS, а вибіркових компонентів 60 кредитів ECTS. На практичну підготовку відведено 27 кредитів ECTS, ще 3 кредити ECTS відведено на підсумкову атестацію.

На формування мотиваційного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Вступ до спеціальності «Спеціальна освіта» і педагогічна деонтологія, Основи інклюзивного навчання, Основи раннього втручання,

На формування когнітивного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Загальна педагогіка, Анатомія та патологія дітей із ООП, Клініка порушень інтелектуального розвитку, Мовленнєві і сенсорні системи та їх порушення, Спеціальна педагогіка з історією, Основи психо- та невропатології, Спеціальна дошкільна педагогіка, Неврологічні основи логопедії,

На формування діяльнісного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Логопедія з практикумом, Спеціальні методики навчання, виховання та методики корекційно-розвиткової роботи, Навчальна педагогічна практика, Виробничі практики за профілем майбутньої професії.

На формування особистісного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Вступ до спеціальності «Спеціальна освіта» і педагогічна деонтологія, Вікова та педагогічна психологія, Комплексне психолого-педагогічне вивчення дітей з інтелектуальними та мовленнєвими порушеннями, Навчальна педагогічна практика

На формування соціального компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Вікова та педагогічна психологія, Олігофренопсихологія, Теорія і

²⁴ Освітньо-професійна програма Корекційна психопедагогіка. Логопедія Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. URL: https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/opp/programa/korekciyna_logopediya_51610.pdf.

методика роботи асистента вихователя, асистента вчителя закладів освіти з інклюзивним навчанням, Навчальна педагогічна практика в інклюзивно-ресурсних центрах.

Курсові роботи передбачені з тематики Корекційної психопедагогіки; Логопедії.

Варто зазначити, що ОПП спрямований на підготовку фахівців з корекційної психопедагогіки та логопедії. Виробнича практика передбачає проходження здобувачами освіти у закладах дошкільної та загальної середньої освіти на посадах вчителя-дефектолога або вчителя логопеда.

Важливо зазначити, що ООП Корекційна психопедагогіка. Логопедія має чітку та логічну структуру, обґрунтовані освітні компоненти та відповідає чинному законодавству щодо підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти.

Освітньо-професійна програма Спеціальна освіта (Корекційна психопедагогіка і Логопедія) Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка має на меті «Забезпечення фахової підготовки бакалавра спеціальної освіти, здатного вирішувати завдання, навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в структурі порушення інтелектуального розвитку, володіти методикою корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами»²⁵.

Загальний обсяг ОПП становить 240 кредитів ECTS, з яких обсяг обов'язкових компонентів становить 180 кредитів ECTS, а вибірових компонентів 60 кредитів ECTS. На практичну підготовку відведено 24 кредитів ECTS, ще 3 кредити ECTS відведено на атестаційний іспит.

На формування мотиваційного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Педагогіка та інклюзивна освіта, Вступ до спеціальності «Спеціальна освіта».

На формування когнітивного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Анатомія, фізіологія, валеологія, патологія дітей з основами ОМЗ та генетики, Невропсихопатологія та клініка інтелектуальних порушень, Основи теорії та методики виховної роботи з дітьми із психофізичними порушеннями, Неврологічні основи логопедії, Корекційна психопедагогіка, Історія корекційної психопедагогіки,

²⁵ Освітньо-професійна програма Спеціальна освіта (Корекційна психопедагогіка і логопедія) Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. URL: https://cusu.edu.ua/images/download-files/OP_quality-education/bakalavr/2024/Spetsialna_osvita_Korektsiina_psykhopedahohika_i_lohopediia_Bakalavr.pdf.

На формування діяльнісного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Логопедія з практикумом, Ігротерапія в корекційній роботі, Психолого-педагогічна діагностика дітей із психофізичними порушеннями, Організація роботи логопеда та вчителя дефектолога, Навчальна практика, Виробнича практика.

На формування особистісного компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Психологія, Спеціальна психологія, Вступ до спеціальності «Спеціальна освіта».

На формування соціального компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів спрямовані такі ОК: Основи культури мовлення спеціального педагога, Асистування в системі інклюзивної освіти, Організація роботи інклюзивно-ресурсних центрів, Виробнича практика.

Курсові роботи передбачені з Спеціальної педагогіки та логопедії; Спеціальних методик навчання дітей із психофізичними порушеннями.

Важливо зазначити, що ООП Корекційна психопедагогіка і Логопедія має чітку та логічну структуру, обґрунтовані освітні компоненти та відповідає чинному законодавству щодо підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти.

Отже, аналіз освітньо-професійних програм засвідчив, що навчання майбутніх корекційних педагогів здійснюється відповідно до вимог підготовки здобувачів ступеня бакалавра та Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності. У той же час оновлення та адаптація освітніх програм до сучасних потреб галузі спеціальної освіти набуває особливої актуальності, оскільки зміни підходів до навчання осіб з ООП вимагає відповідних фахівців, здатних здійснювати педагогічну діяльність в умовах нової генерації.

Дослідження сучасного стану формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти передбачало також проведення експертного опитування 30 науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, де здійснюється професійна підготовка майбутніх корекційних педагогів. Методом опитування було обране анкетування, оскільки воно є найбільш оптимальним соціологічним дослідженням щодо визначення експертної думки у найбільш короткі терміни та дозволяє оперативно опрацювати отримані результати. Опитування було проведено на базі сервісу Google Форми.

Результати отриманих відповідей респондентів на запитання *«На Вашу думку, проблема формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів є важливою для закладів вищої*

освіти?» засвідчили, що 100% опитаних викладачів наголошують на важливості та актуальності означеної проблеми дослідження (рис. 4).

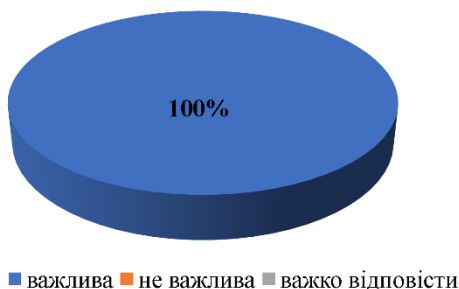

Рис. 4. Розподіл відповідей науково-педагогічних працівників, опитаних про важливість проблеми формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти (%)

Майже 83% респондентів зауважили на важливості мотивації здобувачів освіти; 10% опитаних заперечували таку важливість; 7% викладачів не змогли надати однозначну відповідь. В той же час лише 30% опитаних відзначають, що повністю докладають педагогічні зусилля для формування високого рівня мотивації у майбутніх корекційних педагогів під час навчального процесу.

Половина опитаних експертів відзначають, що задоволені рівнем професійних знань, умінь та навичок майбутніх корекційних педагогів, у той же час 1/5 науково-педагогічних працівників зауважують про не достатній рівень професійних компетенцій, що демонструють здобувачі освіти в процесі навчання.

Цікаво було дізнатися чи впроваджують науково-педагогічні працівники у навчальний процес нові вибіркові компоненти, спрямовані на оволодіння сучасними методиками та технологіями корекційно-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями, що підвищує рівень професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів.

Аналіз результатів опитування засвідчив, що 73% респондентів впроваджують нові вибіркові компоненти, орієнтовні на сучасні педагогічні методики та технології; 20% експертів – не впроваджують; 7% викладачів не змогли однозначно відповісти на запитання (рис. 5).

Отже, майже 3/4 опитаних науково-педагогічних працівників вважають доцільним впроваджувати у процес підготовки майбутніх корекційних педагогів вибіркові компоненти, спрямовані на оволодіння

сучасними методиками та технологіями корекційної-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями, що сприяє формуванню їх професійної компетентності.

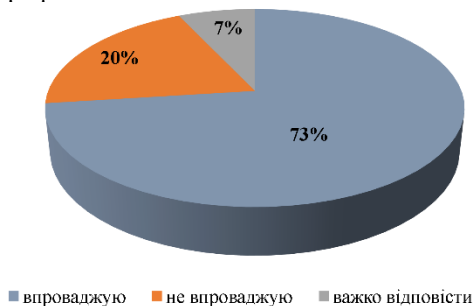

Рис. 5. Розподіл відповідей науково-педагогічних працівників, опитаних щодо впровадження у навчальний процес нових вибіркового компонентів, спрямованих на оволодіння сучасними методиками та технологіями корекційної-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями (%)

Важливо було дізнатися думку експертів щодо значущості формування особистісних якостей здобувачів освіти як важливого компоненту їх професійної компетентності. Близько 90% науково-педагогічних працівників вважають особистісний компонент важливим у структурі професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти. Це засвідчує про важливість сприяння у формуванні та становленні особистісних якостей майбутніх фахівців, що дозволять здійснювати ефективну педагогічну діяльність з учнями з ООП.

Найбільш визначальними особистісними якостями, що сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти, експертами визнано рефлексію, здатність до саморозвитку та стресостійкість, яка є важливою в умовах російсько-української війни.

Важливо було дізнатися думку експертів щодо значущості соціального компоненту професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів, який багатьма сучасними науковцями визнаний визначальним у процесі підготовки фахівців у сфері спеціальної освіти. Близько 60% науково-педагогічних працівників наголошують на важливості умінь та навичок роботи у мультидисциплінарній команді та налагодження комунікації з усіма учасниками освітнього процесу майбутніми корекційними педагогами для формування їх професійної компетентності у закладах вищої освіти.

Важливо було дізнатися чи докладають науково-педагогічні працівники педагогічні зусилля для підвищення рівня професійної компетентності здобувачів освіти. У цьому допомогло дванадцять запитання анкети. Як з'ясувалося, значна частина науково-педагогічних працівників (близько 90%) докладають зусилля для підвищення рівня професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів, здатних здійснювати корекційно-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями за сучасними освітніми стандартами.

Отже, Переважна більшість науково-педагогічних працівників наголошують на важливості мотивації у навчальній діяльності (83%), впровадженні у процес підготовки майбутніх корекційних педагогів відповідних вибірових компонентів (73%), значимості особистісних якостей здобувачів освіти (86%), формуванню соціальних якостей майбутніх фахівців (73%), докладанню педагогічних зусиль для підвищення професійної компетентності здобувачів освіти (87%). У той же час, лише половина науково-педагогічних працівників (47%) задоволені рівнем підготовленості випускників спеціальності 016 Спеціальна педагогіка, а отже і рівнем їх професійної компетентності.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних психолого-педагогічних розвідок із проблематики професійної підготовки педагогів, у тому числі корекційних педагогів, у закладах вищої освіти дозволив виявити певні закономірності виокремлення структурних компонентів їх професійної компетентності. Найбільш поширеною є практика виокремлення таких взаємопов'язаних структурних компонентів: мотиваційний (відображає наявність у здобувачів освіти мотивації до професійного навчання у закладах вищої освіти, орієнтацію на професійну успішність, професійні якості, необхідні для здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами), когнітивний (характеризує наявність у здобувачів освіти системи професійно-орієнтованих знань щодо особливостей здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями), діяльнісний (характеризує наявність у здобувачів освіти умінь та навичок здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями), особистісний (відображає наявність у здобувачів освіти здатності до саморозвитку, саморегуляції, рефлексії, стресостійкості, емпатії та психічної активності), соціальний (характеризує наявність у здобувачів освіти здатності налагоджувати педагогічний контакт з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, батьками, спеціалістами мультидисциплінарної команди).

Сучасний професійно компетентний корекційний педагог характеризується позитивним та толерантним ставленням до учнів з особливими освітніми потребами; мотивований здійснювати педагогічну діяльність в умовах інклюзивного освітнього середовища; володіє відповідними професійно-орієнтованими знаннями, проєктувально-конструктивними, аналітико-виконавськими уміннями та навичками щодо здійснення корекційної-розвиткової роботи з учнями з ООП; демонструє особистісні якості, необхідні для виконання професійних обов'язків; налагоджує професійну комунікацію з усіма учасниками освітнього процесу; провадить пропагування цінностей інклюзивної освіти.

Аналіз освітньо-професійних програм Корекційна психопедагогіка та Логопедія Волинського національного університету імені Лесі Українки, Корекційна психопедагогіка. Логопедія Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Спеціальна освіта (Корекційна психопедагогіка і Логопедія) Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка дозволив дійти висновку щодо ґрунтового та системного підходу у формуванні професійних компетентностей майбутніх корекційних педагогів у цих закладах вищої освіти. Освітні компоненти, у тому числі і вибіркові, оптимальний баланс дисциплін логопедичного та корекційно-педагогічного спрямування, рівномірний розподіл навчальної та виробничої практик на посадах вчителя-логопеда та вчителя-дефектолога, спрямовані на розвиток необхідних компетентностей майбутніх фахівців у галузі спеціальної освіти.

Переважає більшість науково-педагогічних працівників наголошують на важливості мотивації у навчальній діяльності (83%), впровадженні у процес підготовки майбутніх корекційних педагогів відповідних вибірових компонентів (73%), значимості особистісних якостей здобувачів освіти (86%), формуванню соціальних якостей майбутніх фахівців (73%), докладанню педагогічних зусиль для підвищення професійної компетентності здобувачів освіти (87%). У той же час, лише половина науково-педагогічних працівників спрямовують свої зусилля щодо формування мотивації у здобувачів освіти та задоволені рівнем підготовленості випускників спеціальності 016 Спеціальна педагогіка, а отже і рівнем їх професійної компетентності.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано стан дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у педагогічній теорії; схарактеризовано основні системоутворюючі поняття проблеми дослідження («компетентність», «професійна

компетентність», «професійна компетентність педагога»). Уточнено поняття «професійна компетентність корекційного педагога».

Визначено структуру професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, соціальний компоненти). З'ясовано, що когнітивний компонент характеризує наявність у здобувачів освіти системи професійно-орієнтованих знань щодо особливостей здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями; діяльнісний компонент характеризує наявність у здобувачів освіти умінь та навичок здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з психофізичними порушеннями, особистісний компонент відображає наявність у здобувачів освіти здатності до саморозвитку, саморегуляції, рефлексії, стресостійкості, емпатії та психічної активності, соціальний компонент характеризує наявність у здобувачів освіти здатності налагоджувати педагогічний контакт з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, батьками, спеціалістами мультидисциплінарної команди).

Досліджено сучасний стан формування професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів у закладах вищої освіти (проведено експертне опитування науково-педагогічних працівників, які забезпечують підготовку здобувачів освіти за спеціальністю 016 Спеціальна педагогіка); проаналізовано освітньо-професійні програми підготовки майбутніх корекційних педагогів провідних закладів вищої освіти на предмет формування професійної компетентності.

Література

1. Драч І.І. Основні підходи до визначення професійної компетентності педагога. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 32. С. 9-14.
2. Закон України №2145-VIII від 05 вересня 2017 року «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Кайдалова Л.Г. Теоретичні засади компетентнісного підходу у професійному навчанні. *Проблеми інженернопедагогічної освіти*. Харків : УІПА. 2006. № 12. С. 21-25.
4. Кисла О.Ф. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів засобами інтерактивних технологій. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 39, 2011. С. 44-52.
5. Кузава І.Б. Формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Філософія. Педагогіка»*. № 1 (6) 2024. С. 160-166.

6. Лутаєнко О.М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів в умовах сучасної освіти: теоретичні аспекти. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2304/1/O_Lutayenko_GI.pdf.

7. Мартинчук О.В. Компетентнісний підхід до фахової підготовки вчителів-дефектологів для забезпечення освітньої інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 24. С 153-158.

8. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf>.

9. Освітньо-професійна програма Корекційна психопедагогіка та логопедія Волинського національного університету імені Лесі Українки. URL: <https://vnu-taskid841251.s3.eu-north-1.amazonaws.com/s3fs-public/Educational%20programs/Document%20programs/ОПП%20Бакалавр%202024р.%2009сайт.pdf>.

10. Освітньо-професійна програма Корекційна психопедагогіка. Логопедія Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. URL: https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/opp/programa/korekciyna_logopediya_51610.pdf.

11. Освітньо-професійна програма Спеціальна освіта (Корекційна психопедагогіка і логопедія) Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. URL: https://cusu.edu.ua/images/download-files/OP_quality-education/bakalavr/2024/Spetsialna_osvita_Korektsiina_psykhopedahohika_i_lohopediia_Bakalavr.pdf.

12. Павлишина Н.Б., Кузава І.Б. Стресостійкість в умовах воєнного стану як компонент професійної компетентності майбутніх спеціальних педагогів. *Інклюзія і суспільство. Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»*. 2024. Вип. 2(7). С. 43-47.

13. Полетай О.М. Критерії готовності майбутніх учителів трудового навчання до роботи з технічно обдарованими учнями. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 25. pp. 468-472.

14. Проскурняк О.І. До проблеми підготовки корекційних педагогів до професійної діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4 (58). С. 408-415.

15. Раковець О.Ю., Раковець С.В. Компетентність педагога як основа його професійної майстерності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021, № 1 (105). С. 50-60.

16. Савченко О.П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. Випуск №3 (2010). URL: http://www.intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16.

17. Сергеева В.Ф. Вектори компетентісно орієнтованої фахової підготовки майбутніх учителів-дефектологів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 44: Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2023. С. 82-90.

18. Сергієнко Н.Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf>.

19. Типове положення про проведення супервізії впровадження Концепції «Нова українська школа» (2018). URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/SUPERVIZIYA-POLOZHENN-2.pdf>.

20. Черноус В.П. Сутність поняття «професійно-педагогічна компетентність» майбутнього вчителя початкової школи. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 33. С. 179-182.

Information about the author:

Pavlyshyna Natallia Borysivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Special and Inclusive

Education

Lesya Ukrainka Volyn National University

13, Voli ave, Lutsk, 43025, Ukraine